

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΓΙΑ
ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Ο ΘΕΟΣ
ΔΕΝ ΕΧΕΙ ΑΝΑΓΚΗ
ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ

ΕΚΚΛΗΣΙΑ, ΒΛΑΣΦΗΜΙΑ
ΚΑΙ ΧΡΥΣΗ ΑΥΓΗ

Εισαγωγή – επιμέλεια
Δημήτρης Χριστόπουλος

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ

ΑΘΗΝΑ 2013

Σχέδιο εξωφύλλου: Paolo Ghezzi
Μακέτα εξωφύλλου και σχεδιασμός βιβλίου:
Περικλής Δουβίτσας
Τυπογραφική διόρθωση: Ηρακλής Καρελίδης

1η έκδοση, Φεβρουάριος 2013

ISBN: 978-960-504-052-9

© Εκδόσεις ΝΕΦΕΛΗ και Ελληνική Ένωση για τα
Δικαιώματα του Ανθρώπου

Ασκληπιού 6, Αθήνα 106 80
τηλ.: 210 3639962 – fax: 210 3623093
e-mail: info@nnet.gr
www.nnet.gr

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

<i>Εισαγωγή του επιμελητή</i> Ο Θεός δεν έχει ανάγκη εισαγγελέα: Εκκλησία, βλασφημία και Χρυσή Αυγή	9
<i>Βαγγέλης Μάλλιος, Κλειώ Παπαπαντολέων</i> Σάτιρα και βλασφημία: Οι περιπέτειες ενός δικαιώματος	17
<i>Αλέξανδρος Σακελλαρίου</i> Περί βλασφημίας και άλλων δαιμονίων: Η στάση της Ορθόδοξης Εκκλησίας της Ελλάδας	39
<i>Μιχάλης Τσαπόγας</i> Οι παραδοσιακές συνταγές της μισαλλοδοξίας	63
<i>Σταύρος Ζουμπουλάκης</i> Ποιον προστατεύουν τελικά οι νόμοι κατά της βλασφημίας;	89
<i>Στρατής Μπουρνάζος</i> Ο «Παστίτσιος», το «Χυτήριο» και η Χρυσή Αυγή	105

Γιάννης Ζιώγας
Καταγράφοντας το απαγορευμένο:
Στιγμές εικαστικής λογοκρισίας
στη σύγχρονη Ελλάδα 127

Δημήτρης Δημούλης,
Δημήτρης Χριστόπουλος
Από την καταστολή στην αυτολογοκρισία 151

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΤΟΥ ΕΠΙΜΕΛΗΤΗ

*Ο Θεός δεν έχει ανάγκη εισαγγελέα:
Εκκλησία, βλασφημία και Χρυσή Αυγή*

Το μικρό αυτό βιβλίο, δυστυχώς ανέλπιστα επίκαιρο στην Ελλάδα της κρίσης, περιλαμβάνει τις εισηγήσεις εκδήλωσης η οποία διοργανώθηκε από την Ελληνική Ένωση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου στο κεντρικό κτίριο του Πανεπιστημίου Αθηνών, την Τρίτη 16 Οκτωβρίου 2012, και ένα νέο καταληκτικό κείμενο στη θέση συμπερασμάτων. Η ασφυκτικά γεμάτη αίθουσα, το ζωνηρό ενδιαφέρον των ανθρώπων εκεί, ο ζωντανός διάλογος που ακολούθησε και οι χιλιάδες φορές που έκτοτε έχει αναπαραχθεί το βίντεο της εκδήλωσης στο διαδίκτυο¹ ήταν λόγοι αρκετοί ώστε, σε στιγμές δύσκολες, να ριψοκινδυνέψουμε αυτή την έκδοση. Επιθυμώ ευθύς λοιπόν να ευχαριστήσω τους εισηγητές για την άμεση ανταπόκρισή τους και την έγκαιρη αποστολή των

1. <http://www.hlhr.gr/details.php?id=710>.

κειμένων, αλλά κυρίως τις εκδόσεις Νεφέλη. Σε καιρούς διόλου αυτονόητους ανέλαβαν αυτό το μικρό -πολεμικό όμως- εγχείρημα.

Το 2005, ένας θεοσεβούμενος καθηγητής ποινικής δικονομίας έγγραφε:²

ο Θεός δεν έχει ανάγκη τη στήριξη του εισαγγελέα για να επιβεβαιώσει την παρουσία Του, ούτε μπορεί ασφαλώς να θεωρηθεί έννομο αγαθό, αφού Αυτός είναι η αρχή και το τέλος όλων των έννομων αγαθών.

Σε αυτή την όμορφη διατύπωση αποδίδεται η πατρότητα του τίτλου της εκδήλωσης και του βιβλίου. Αν παραφράζαμε τα λόγια αυτά θα λέγαμε πιο καυστικά:

Όποιος προσβάλλει τον θεό, στην κόλαση μπορεί να πάει. Φυλακή να μην πάει.

Στα τέλη Σεπτεμβρίου 2012, η υφήλιος σειέται πάλι από τις αντιδράσεις που ξεσήκωσε σε τμήματα του μουσουλμανικού κόσμου η αμερικανική

2. Α. Κωστάρας, «Ελευθερία της Τέχνης και Ποινικό Δίκαιο», στο *Δημοκρατία-Ελευθερία-Ασφάλεια*, τιμητικός τόμος για τον Ιωάννη Μανωλεδάκη, Σάκκουλας, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2005, σ. 428.

τηλεταινία που απαξιώνει τον Μωάμεθ. Σαν να μην έφταναν όλα τα υπόλοιπα στην Ελλάδα του '12, βρεθήκαμε να αντιμετωπίζουμε τα απόνερα και αυτής της κρίσης. Έτσι, κατά τις αναταραχές που σημειώθηκαν στις Δικαστικές Φυλακές Κορυδαλλού στις 23 Σεπτεμβρίου, προκλήθηκαν πολύ σοβαρές ζημιές στο χώρο της Θεραπευτικής Κοινότητας ΕΝ ΔΡΑΣΕΙ του ΚΕΘΕΑ. Όπως διαβάζουμε στο σχετικό δελτίο τύπου του Κέντρου, «αν και, προφανώς, στόχος δεν ήταν το ΚΕΘΕΑ, η Θεραπευτική Κοινότητα καταστράφηκε σχεδόν ολοσχερώς, όταν εκδηλώθηκε πυρκαγιά κατά τη διάρκεια των επεισοδίων, τα οποία ουδεμία σχέση είχαν με το θεραπευτικό πρόγραμμα».³

Η ατιμωρησία...

Δύο ελληνικές εκδοχές διενέξεων, διαμαρτυριών, βίας κατά καλλιτεχνών και ποινικής καταστολής των επικριτών του ορθόδοξου σκοταδισμού βρίσκονται εν εξελίξει το φθινόπωρο του 2012.

3. Δελτίο τύπου της 24ης Σεπτεμβρίου 2012 στον ιστότοπο www.kethea.gr (ημερομηνία πρόσβασης 25 Σεπτεμβρίου 2012).

Η πρώτη έχει επίκεντρο το θεατρικό έργο *Corpus Christi* και η δεύτερη τα έργα και τις ημέρες του «Γέροντα Παστίτσιου». Στην περίπτωση του δεύτερου, η ανακοίνωση της Ελληνικής Αστυνομίας που πανηγυρίζει για την επιτυχία σύλληψης του «27χρονου ημεδαπού» ωσάν να επρόκειτο για τη σύλληψη ενός διαβόητου εγκληματία, μας θέτει ενώπιον δυσάρεστων συνειρμών όταν μητροπολίτες της Ορθόδοξης Εκκλησίας μιλούν δημόσια απαξιωτικά και υβριστικά για άλλες θρησκείες και Εκκλησίες, κατηγορώντας τις με ποικίλους και ευφάνταστους χαρακτηρισμούς και κατηγορίες. Για να μην πάει ο νους μας στην ατιμωρησία άλλων πολύ πιο σημαντικών αδικημάτων που τελούν περιφερόμενοι ομοϊδεάτες του βουλευτή ο οποίος κατέθεσε τη σχετική επερώτηση που κινητοποίησε τους διωκτικούς μηχανισμούς στην υπόθεση «Παστίτσιου». Για τα εγκλήματα αυτά, η αστυνομία συστηματικά δεν γνωρίζει τίποτε...

Όπως ακριβώς η Ελληνική Αστυνομία δεν γνωρίζει για τα εγκλήματα που διαπράχθηκαν on camera από βουλευτές της Χρυσής Αυγής όταν, λίγες μέρες μετά, με λυσσαλέο τρόπο προσπάθησαν και κατάφεραν να ματαιώσουν τη θεατρική παράσταση *Corpus Christi* στο θέατρο

«Χυτήριο». Εδώ είχαμε σε τηλεοπτική μετάδοση δύο αδικηματικές πράξεις μελών του ελληνικού κοινοβουλίου: έναν βουλευτή-οχετό να παραδίδει μαθήματα χυδαιολογίας στους αντιπάλους του και έναν άλλο να απελευθερώνει κρατούμενο της ΕΛΑΣ. Φυσικά, αυτά δεν ήταν αρκετά σοβαρά όσο το facebook του Παστίτσιου για να οδηγηθούμε σε ποινικές διώξεις...

Την πρώτη φορά που ήμουν αυτόπτης μάρτυρας συναφών επεισοδίων εναντίον βλάσφημου έργου ήταν το 1988, φοιτητής νομικής, όταν παραθρησκευτικές οργανώσεις είχαν προσπαθήσει να διαλύσουν τον κινηματογράφο «Ααβόρα»: στόχος ο *Τελευταίος Πειρασμός*. Τότε, απέναντι στις θεούσες της «Ζωής» και του «Σωτήρα» υπήρχε και διάθεση χιούμορ. Στο *Corpus Christi*, κανείς δεν γελούσε. Η κατάσταση ήταν άλλης τάξης. Η προσπάθεια ανάληψης της παραθρησκευτικής εργολαβίας από την -παγανιστική ως χθες- Χρυσή Αυγή είναι ένα ακόμα δύσσομο κεφάλαιο στην ιστορία της εδραίωσης του νεοναζισμού στην Ελλάδα της κρίσης. Και φυσικά, οι Αρχές δεν γνωρίζουν ακόμα και αν κάποιοι βιαιοπραγούν για να αποσπάσουν συλληφθέντες.

...και ο ολοκληρωτισμός

Όταν, λοιπόν, κάποιοι «αγανακτισμένοι» δηλώνουν μπροστά σε ένα θέατρο ή έναν κινηματογράφο που παίζει ένα έργο που κατ' αυτούς πρέπει να απαγορευτεί ή θυμώνουν που κάποιος κάνει βλάσφημες αναρτήσεις στην ιστοσελίδα του, αυτό, κατά κανόνα, σημαίνει δύο τινά:

Πρώτον, ότι δεν αντέχουν την ιδέα ότι θα εκτεθούν στη βλασφημία κάποιοι άλλοι άνθρωποι, διότι φυσικά αυτοί –αν είναι ειλικρινείς– δεν θα εκτεθούν ποτέ. Αυτοαπαγορεύονται λοιπόν σε κριτές των αξιολογήσεων των άλλων, θεωρώντας τους υπόλοιπους ανθρώπους ανήλικους, ανώριμους, που έχουν ανάγκη την κηδεμονία τους. Αυτοί δεν κινδυνεύουν από τίποτε. Εμάς τους κουτούς σώνουν από το κακό. Υποκαθιστούν λοιπόν τους κηδεμόνες μας. Αυτό είναι αυταρχικός πατερναλισμός.

Δεύτερον, προκειμένου να αντιπαρέλθουν το επιχείρημα ότι παραβιάζουν την καλλιτεχνική ελευθερία προδικάζουν με περισσή ευκολία ότι «αυτό δεν είναι τέχνη». «Η τέχνη είναι λοιπόν ελεύθερη, αρκεί να μας αρέσει». Αυτό είναι το μήνυμα. Αν δεν μας αρέσει τη βαπτίζουμε «μη τέχνη», οπότε έχουμε ήσυχη τη συνείδησή μας

ότι αυτό που αποστρεφόμεστε και θέλουμε να μην υφίσταται στον δημόσιο χώρο δεν είναι τέχνη. Ως «μη τέχνη», λοιπόν, δεν χρήζει προστασίας και έτσι οι λογοκριτές είναι ελεύθεροι να το φιμώσουν. Και φυσικά εδώ βρίσκεται το κρίσιμο ζήτημα: αν αφήσουμε τους αυτόκλητους θεματοφύλακες της αισθητικής μιας κοινότητας να αποφαινούνται τι είναι και τι δεν είναι τέχνη, με στόχο να λογοκρίνουν αυτό που εκείνοι οριοθετούν ως μη τέχνη, τότε δεν παραδίδουμε απλώς στον σκοταδισμό κάποιες ιδιωματικές καλλιτεχνικές ελευθερίες. Αφήνουμε κάτι πιο θεμελιώδες: την ατομική ικανότητα και τη συλλογική προσδοκία μας στην αυτοδιάθεση της αισθητικής, της ιδεολογίας, της εν γένει αντίληψης για τα πράγματα. Διότι, σήμερα «αυτό δεν είναι τέχνη», αύριο «αυτό δεν είναι ιδεολογία», και πάει λέγοντας... Έτσι, από τον αυταρχικό πατερναλισμό που ονειρεύονται κάποιοι ιερωμένοι, οδεύουμε στον ολοκληρωτικό ναζισμό που θέλουν να επιβάλουν οι νωποί τους σύμμαχοι –μέχρι πρόσφατα παγανιστές– της Χρυσής Αυγής.

Στη συλλογική αυτή έκδοση δώσαμε τον τίτλο *Ο Θεός δεν έχει ανάγκη εισαγγελέα*. Σκέφτομαι ότι τελικά το ορθό ερώτημα προς τους θεοσεβούμενους εισαγγελείς αυτής της χώρας αλλά και

τους ιερωμένους είναι αν ο θεός έχει την ανάγκη της Χρυσής Αυγής. Κάποιοι ήδη έχουν απαντήσει. Για το καλό ή το χειρότερο...

Καταληκτικά, επιθυμώ να εκφράσω τις ευχαριστίες μου στους συγγραφείς, διότι με τις γόνιμες συμβολές τους στο νομικό, ιστορικό, πολιτικό και θεωρητικό πεδίο συνέβαλαν στη συγκρότηση ενός λόγου εξ αντικειμένου σύνθετου –«επιστημονικού» θα τον έλεγαν κάποιοι–, ο οποίος όμως συζητά με την κοινωνία με όρους κατανοητούς από αυτήν και ταυτόχρονα παρεμβαίνει για να την αλλάξει.

Αυτό δηλαδή που είναι το διαρκώς ζητούμενο. Κυρίως σήμερα.